

Identification of Elements and Components of Cooperative Education Curricula for Adults with a Community-Based Local Development Approach

Mohammad Mirzade Kouhshahi¹, Seyed Abdolvahab Samavi^{2*}, Hossein Zainalipour³, Mahdi Mirzade Kouhshahi⁴

1. PhD Candidate in Curriculum Planning, Department of Educational Sciences, Faculty of Humanities, University of Hormozgan, Bandar Abbas, Iran

2. Professor of Educational Psychology, Department of Educational Sciences, Faculty of Humanities, University of Hormozgan, Bandar Abbas, Iran

3. Associate Professor of Educational Management, Department of Educational Sciences, Faculty of Humanities, University of Hormozgan, Bandar Abbas, Iran

4. Associate Professor of Political Geography, Department of Geography, Faculty of Humanities, University of Hormozgan, Bandar Abbas, Iran

ABSTRACT

Received: 24 Aug 2025

Accepted: 15 Dec 2025

First Available: 24 Jan 2026

Final Publication: 22 Jun 2026

Keywords

Cooperative education; Adult curriculum; Community-based local development; Thematic analysis; Capacity building.

This study aimed to identify the core elements and components of cooperative education curricula for adults within a community-based local development framework. A qualitative systematic review was conducted on scholarly publications from 2015 to 2025 retrieved from reputable Persian and international databases. Following structured screening procedures, 30 eligible studies were selected and analyzed using thematic analysis and narrative synthesis, while methodological quality was appraised using the CASP tool. The analysis yielded a three-level framework comprising six overarching dimensions, eighteen core components, and 108 operational indicators, encompassing philosophical foundations and curriculum validation, cooperative knowledge content, community-centered learning approaches, participatory governance and infrastructure, capacity building as a central phenomenon, and sustainable development outcomes. The findings indicate that adult cooperative education becomes effective only when technical knowledge transfer is integrated with psychosocial empowerment, participatory learning processes, and supportive local governance structures.

How to cite:

Mirzade Kouhshahi, M., Samavi, S. A., Zainalipour, H., & Mirzade Kouhshahi, M. (2026). Identification of Elements and Components of Cooperative Education Curricula for Adults with a Community-Based Local Development Approach. *Study and Innovation in Education and Development*, 6(2), 1-22.

* Corresponding Author:

Dr. Seyed Abdolvahab Samavi

E-mail: samavi@hormozgan.ac.ir

© 2026 the authors. Published by Institute for Knowledge, Development, and Research.

This is an open access article under the terms of the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) License.

EXTENDED ABSTRACT

INTRODUCTION

Contemporary development discourse has increasingly shifted away from purely economic and growth-oriented paradigms toward multidimensional, people-centered approaches that emphasize social participation, empowerment, and local capacity building. Within this perspective, development is understood as a complex process rooted in social relations, cultural contexts, and institutional arrangements rather than a linear outcome of top-down planning. Scholars argue that sustainable development can only be achieved when local communities are actively involved in identifying their needs, mobilizing resources, and participating in collective decision-making processes (1, 3). This shift has given rise to community-based local development approaches that position local actors not as passive beneficiaries but as co-creators of development trajectories (2, 5).

Within community-based development frameworks, social participation plays a pivotal role in strengthening social capital, enhancing trust, and fostering collective action. Empirical studies have consistently shown that communities with higher levels of organized participation exhibit greater resilience, improved governance outcomes, and more sustainable economic performance (7, 8). However, participation does not emerge spontaneously; rather, it is cultivated through learning processes that enhance awareness, skills, and confidence among community members. In this regard, adult education is increasingly recognized as a strategic instrument for empowering individuals and groups to engage meaningfully in development initiatives (9, 10).

A domain where adult education and community-based development intersect most visibly is cooperative education. Cooperatives are widely regarded as democratic, member-driven organizations that combine economic objectives with social values such as equity, solidarity, and collective responsibility. International literature highlights the role of cooperatives in promoting inclusive local economies, reducing inequalities, and strengthening democratic participation at the grassroots level (13, 14). Nevertheless, the effectiveness and sustainability of cooperatives depend heavily on the knowledge, skills, and participatory capacities of their members. Without systematic and context-sensitive education, cooperatives risk becoming formalistic entities with limited social impact.

In the Iranian context, despite the long-standing presence of the cooperative sector, numerous studies point to persistent challenges such as weak participation, limited managerial capacity, and insufficient public understanding of cooperative principles (17, 18). Research on local development further indicates that many participatory initiatives

remain symbolic or short-lived due to the absence of structured educational support and enabling institutional frameworks (23, 24). Although previous studies have addressed participation, local development, and cooperation separately, there is a notable lack of integrative research focusing on curriculum design for adult cooperative education within a community-based local development framework (30, 38).

From a curriculum studies perspective, a curriculum is not merely a collection of content but a strategic framework that defines learning goals, pedagogical approaches, and expected outcomes. Recent scholarship emphasizes the importance of future-oriented, participatory, and context-responsive curricula capable of addressing complex societal challenges (38). Applying this perspective to cooperative education suggests the need for a comprehensive curriculum model that integrates technical cooperative knowledge with participatory learning methods, capacity building, and local governance considerations. Accordingly, the present study seeks to address this gap by identifying the key elements and components of adult cooperative education curricula grounded in a community-based local development approach.

METHODS AND MATERIALS

This study adopted a qualitative systematic review design to synthesize existing scholarly knowledge on adult cooperative education and community-based local development. The research process involved structured searching, screening, data extraction, and synthesis of relevant studies. Academic publications produced between 2015 and 2025 were retrieved from major international and national databases. Inclusion criteria focused on topical relevance, methodological rigor, and full-text accessibility. After removing duplicates and conducting primary and secondary screening based on titles, abstracts, and full texts, a final corpus of 30 studies was selected for analysis.

Data were analyzed using thematic analysis, following an iterative coding process. Initially, open coding was applied to extract meaningful units related to curriculum design, cooperative education, participation, and local development. These codes were then grouped into conceptually related categories, which were further refined into organizing themes. Through constant comparison and iterative refinement, overarching themes were identified that represented the core dimensions of adult cooperative education curricula within a community-based local development framework. Qualitative data analysis software was employed to support systematic coding and theme development, and inter-coder agreement procedures were used to enhance analytical rigor.

FINDINGS

The thematic analysis resulted in the identification of a three-level structural framework comprising six overarching dimensions, eighteen core components, and 108 operational indicators. The first dimension, philosophical foundations and curriculum validation, emphasizes the alignment of educational goals with local cultural values, community needs, and principles of adult learning. This dimension highlights the importance of contextual relevance, flexibility, and continuous evaluation in curriculum design.

The second dimension, cooperative-specific knowledge and skills, encompasses competencies related to establishing, managing, and sustaining cooperatives. This includes knowledge of cooperative principles, democratic governance, financial management, risk management, and legal frameworks, as well as entrepreneurial skills and value chain development tailored to local economic contexts.

The third dimension, community-centered learning approaches, focuses on pedagogical strategies that prioritize participatory, experiential, and action-oriented learning. Key components include collaborative learning, project-based activities addressing real community issues, peer learning, and democratic facilitation techniques that encourage dialogue and collective problem-solving.

The fourth dimension, participatory governance and infrastructure, underscores the necessity of supportive institutional arrangements. This dimension includes decentralization of decision-making, transparency, inter-organizational coordination, and networking among local institutions, cooperatives, and public agencies to create an enabling environment for cooperative action.

The fifth dimension, capacity building as the core phenomenon, emerged as a central integrative element of the framework. It encompasses psychological, social, and democratic empowerment, including the development of local leadership, enhancement of community self-efficacy, strengthening of social cohesion, and cultivation of participatory competencies.

Finally, the sixth dimension, sustainable development outcomes, captures the anticipated economic, social, and environmental impacts of effective adult cooperative education curricula. These outcomes include improved livelihoods, increased employment opportunities, enhanced social trust and participation, and greater commitment to environmentally sustainable practices at the local level.

DISCUSSION AND CONCLUSION

The findings of this study demonstrate that adult cooperative education, when conceptualized through a community-based local development lens, extends far beyond the transmission of technical knowledge. The identified framework reveals that effective curricula must simultaneously address cognitive, social, institutional, and psychological dimensions of learning and development. By integrating cooperative education with participatory learning methods and capacity-building processes, curricula can serve as catalysts for sustained community engagement and collective action.

A key contribution of this study lies in highlighting capacity building as the core mechanism linking education to development outcomes. The emphasis on psychological and democratic empowerment suggests that adult learners are more likely to participate actively in cooperatives and local governance when they develop a sense of ownership, confidence, and collective responsibility. Moreover, the integration of participatory governance and institutional coordination underscores that educational interventions alone are insufficient unless accompanied by supportive structural conditions.

In conclusion, the proposed framework offers a comprehensive and practical model for designing adult cooperative education curricula aligned with community-based local development principles. It provides policymakers, educators, and development practitioners with a structured approach to bridging education, cooperation, and local development. By moving beyond fragmented and content-focused training initiatives, this model supports the transformation of adult cooperative education into a strategic tool for sustainable, inclusive, and participatory local development.

شناسایی عناصر و مؤلفه‌های برنامه‌های درسی آموزش تعاون به بزرگسالان با رویکرد توسعه محلی اجتماع محور

محمد میرزاده کوهشاهی^۱، سید عبدالوهاب سماوی^{۲*}، حسین زینلی پور^۳، مهدی میرزاده کوهشاهی^۴

۱. دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران

۲. استاد روانشناسی تربیتی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران

۳. دانشیار مدیریت آموزشی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران

۴. دانشیار جغرافیای سیاسی، گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران

چکیده

هدف پژوهش حاضر شناسایی عناصر و مؤلفه‌های کلیدی برنامه‌های درسی آموزش تعاون به بزرگسالان در چارچوب رویکرد توسعه محلی اجتماع محور بود. پژوهش با رویکرد کیفی و روش مرور نظام‌مند انجام شد؛ بدین‌منظور، منابع علمی منتشرشده طی سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۵ از پایگاه‌های معتبر فارسی و انگلیسی گردآوری، غربالگری و انتخاب شدند. در نهایت، ۳۰ مطالعه واجد شرایط با استفاده از تحلیل مضمون و سنتز روایتی تحلیل شدند و کیفیت مطالعات به‌وسیله ابزار CASP ارزیابی گردید. نتایج تحلیل مضمون به استخراج یک ساختار سه‌سطحی منجر شد که شامل ۶ بُعد کلان، ۱۸ مؤلفه محوری و ۱۰۸ نشانگر عملیاتی است. این ابعاد شامل مبانی فلسفی و اعتبارسنجی برنامه درسی، محتوا و دانش تخصصی تعاون، رویکردهای یادگیری اجتماع‌محور، زیرساخت و حکمرانی مشارکتی، ظرفیت‌سازی به‌عنوان پدیده محوری، و پیامدهای توسعه پایدار بودند. یافته‌ها نشان دادند که اثربخشی آموزش تعاون برای بزرگسالان مستلزم تلفیق هم‌زمان آموزش فنی، توانمندسازی روانی-اجتماعی، یادگیری مشارکتی و اصلاح سازوکارهای حکمرانی محلی است.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۰۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۲۴

تاریخ چاپ اولیه: ۱۴۰۴/۱۱/۰۴

تاریخ چاپ نهایی: ۱۴۰۵/۰۴/۰۱

کلیدواژه‌ها

آموزش تعاون؛ برنامه درسی

بزرگسالان؛ توسعه محلی

اجتماع‌محور؛ یادگیری

مشارکتی؛ ظرفیت‌سازی

اجتماعی.

شیوه ارجاع‌دهی:

میرزاده کوهشاهی، محمد، سماوی، سید عبدالوهاب، زینلی‌پور، حسین، و میرزاده کوهشاهی، مهدی. (۱۴۰۵). شناسایی عناصر و مؤلفه‌های برنامه‌های درسی آموزش تعاون به بزرگسالان با رویکرد توسعه محلی اجتماع‌محور. پژوهش و نوآوری در تربیت و توسعه، ۶(۲)، ۱-۲۲.

نویسنده مسئول:

دکتر سید عبدالوهاب سماوی

پست الکترونیکی: samavi@hormozgan.ac.ir

© ۱۴۰۵ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است.

انتشار این مقاله به‌صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی CC BY-NC 4.0 صورت گرفته است.

در دهه‌های اخیر، مفهوم توسعه از یک رویکرد صرفاً اقتصادی و رشدمحور فاصله گرفته و به‌عنوان فرایندی چندبعدی، پیچیده و مبتنی بر تعامل عوامل اجتماعی، فرهنگی، نهادی و انسانی بازتعریف شده است. در این چارچوب، توسعه زمانی پایدار و اثربخش تلقی می‌شود که از دل جوامع محلی برآمده و با مشارکت فعال شهروندان، اتکا به ظرفیت‌های بومی و تقویت سرمایه اجتماعی همراه باشد (1, 2). تجربه‌های جهانی و مطالعات نظری نشان می‌دهند که الگوهای توسعه متمرکز و از بالا به پایین، علی‌رغم برخورداری از منابع مالی و برنامه‌ریزی‌های کلان، اغلب در دستیابی به نتایج پایدار ناکام مانده‌اند، زیرا نقش کنشگران محلی، یادگیری جمعی و سازوکارهای مشارکتی را نادیده گرفته‌اند (3, 4).

در ادبیات توسعه معاصر، «توسعه محلی اجتماع‌محور» به‌عنوان پاسخی انتقادی به این ناکامی‌ها مطرح شده است. این رویکرد بر این فرض استوار است که جامعه محلی نه صرفاً دریافت‌کننده سیاست‌ها، بلکه کنشگری فعال در فرایند تشخیص مسئله، تصمیم‌گیری، اجرا و ارزیابی مداخلات توسعه‌ای است (5, 6). پژوهش‌ها نشان می‌دهد که مشارکت اجتماعی، زمانی که آگاهانه، سازمان‌یافته و مبتنی بر یادگیری جمعی باشد، می‌تواند به تقویت اعتماد اجتماعی، افزایش تاب‌آوری اقتصادی و ارتقای کیفیت زندگی منجر شود (7, 8). بااین‌حال، تحقق چنین مشارکتی بدون مداخلات آموزشی هدفمند و ساختارمند امکان‌پذیر نیست.

در این میان، آموزش بزرگسالان جایگاهی کلیدی در توسعه اجتماع‌محور دارد. آموزش بزرگسالان فراتر از انتقال دانش یا مهارت‌های فنی، ابزاری برای توانمندسازی فردی و اجتماعی، ارتقای آگاهی انتقادی و تقویت قابلیت اقدام جمعی تلقی می‌شود (9, 10). مطالعات نشان داده‌اند که برنامه‌های آموزش بزرگسالان، زمانی بیشترین اثربخشی را دارند که با مسائل واقعی جامعه پیوند خورده، مشارکتی طراحی شوند و به تجربه‌های زیسته یادگیرندگان توجه کنند (11, 12). از این منظر، آموزش به‌مثابه یک مداخله توسعه‌ای، نقش واسط میان سیاست‌های کلان و کنش محلی را ایفا می‌کند.

یکی از حوزه‌هایی که به‌طور مستقیم با توسعه اجتماع‌محور پیوند دارد، حوزه تعاون است. تعاون به‌عنوان یک نهاد اجتماعی-اقتصادی، بر ارزش‌هایی چون همکاری، دموکراسی، عدالت اجتماعی و مسئولیت‌پذیری جمعی استوار است و در تجربه جهانی، به‌عنوان یکی از ابزارهای مؤثر توسعه محلی شناخته می‌شود (13, 14). تعاونی‌ها می‌توانند با تجمیع منابع خرد، توزیع عادلانه منافع و تقویت شبکه‌های اجتماعی، بستر مناسبی برای رشد اقتصادی محلی و انسجام اجتماعی فراهم کنند (15, 16). بااین‌حال، شواهد پژوهشی نشان می‌دهد که موفقیت تعاونی‌ها به‌شدت وابسته به سطح آگاهی، مهارت و مشارکت اعضای آن‌هاست.

در ایران، علی‌رغم سابقه چند دهه‌ای بخش تعاون، بسیاری از پژوهش‌ها از ضعف فرهنگ مشارکت تعاونی، نگرش‌های منفی یا خنثی شهروندان و ناکارآمدی بخشی از تعاونی‌ها حکایت دارند (17, 18). مطالعات میدانی نشان داده‌اند که بخش قابل‌توجهی از این

چالش‌ها ریشه در نبود آموزش‌های ساختارمند، بومی و متناسب با نیازهای واقعی جوامع محلی دارد (19, 20). درواقع، بدون آموزش هدفمند، انتظار کنشگری مؤثر، مدیریت دموکراتیک و پایداری اقتصادی از تعاونی‌ها واقع‌بینانه نخواهد بود.

از سوی دیگر، پژوهش‌های مرتبط با توسعه محلی در ایران نشان می‌دهند که مشارکت اجتماعی در بسیاری از برنامه‌ها صوری، مقطعی و وابسته به مداخلات بیرونی باقی مانده است (21, 22). عواملی چون تمرکزگرایی نهادی، ضعف سازوکارهای مشارکتی، نبود تسهیل‌گری حرفه‌ای و فقدان آموزش مشارکت‌محور، از مهم‌ترین موانع توسعه اجتماع‌محور گزارش شده‌اند (23, 24). این یافته‌ها ضرورت بازنگری در نقش آموزش، به‌ویژه آموزش تعاون برای بزرگسالان، را بیش از پیش برجسته می‌سازد.

مرور ادبیات داخلی نشان می‌دهد که اگرچه مطالعات متعددی به موضوع مشارکت اجتماعی، برنامه‌ریزی مشارکتی و توسعه محلی پرداخته‌اند، اما اغلب این پژوهش‌ها یا ماهیتی توصیفی داشته‌اند یا بر یک بُعد خاص تمرکز کرده‌اند (25-27). پژوهش‌هایی مانند Safi Samghabadi (۲۰۱۸) و Karimi (۲۰۲۳) بر اهمیت رویکرد مشارکتی در برنامه‌ریزی منطقه‌ای و محلی تأکید کرده‌اند، اما کمتر به الزامات آموزشی و برنامه درسی مرتبط با این رویکرد پرداخته‌اند (28, 29). همچنین، مطالعاتی که مستقیماً به آموزش تعاون پرداخته‌اند، عمدتاً محدود به مقاطع رسمی آموزشی یا گروه‌های خاص بوده و کمتر به آموزش بزرگسالان در بستر توسعه محلی توجه کرده‌اند (30, 31).

در سطح بین‌المللی نیز، پژوهش‌ها بر این نکته تأکید دارند که برنامه‌های آموزش تعاون و یادگیری مشارکتی زمانی اثربخش‌اند که در چارچوب شبکه‌های محلی، حکمرانی مشارکتی و ظرفیت‌سازی اجتماعی طراحی شوند (32, 33). مطالعات نشان می‌دهد که پیوند میان آموزش، تعاون و توسعه محلی نیازمند چارچوب‌های مفهومی منسجم و چندسطحی است که هم به مبانی نظری توجه داشته باشند و هم الزامات اجرایی را پوشش دهند (34, 35). در عین حال، پژوهش‌هایی مانند Tajik (۲۰۲۳) و Shafiei Sabet (۲۰۲۳) بر چالش‌های خاص توسعه محلی در بافت‌های اجتماعی-اقتصادی ایران تأکید کرده و نقش مشارکت و آموزش را در ارتقای زیست‌پذیری و پایداری برجسته ساخته‌اند (36, 37).

یکی دیگر از خلأهای مهم در ادبیات موجود، فقدان نگاه برنامه‌درسی‌محور به آموزش تعاون برای بزرگسالان است. برنامه درسی، به‌عنوان نقشه راه یادگیری، تعیین می‌کند که چه محتوایی، با چه رویکردی و با چه پیامدی آموزش داده شود. پژوهش‌های جدید در حوزه برنامه‌ریزی درسی نشان می‌دهند که طراحی برنامه‌های آموزشی آینده‌نگر، مشارکتی و مبتنی بر زمینه، شرط لازم برای پاسخ‌گویی به مسائل پیچیده جوامع معاصر است (38). با این حال، در حوزه تعاون و توسعه محلی، هنوز چارچوب جامعی که عناصر و مؤلفه‌های برنامه درسی آموزش تعاون به بزرگسالان را به‌صورت نظام‌مند تبیین کند، ارائه نشده است.

در مجموع، مرور انتقادی ادبیات نشان می‌دهد که از یک سو، توسعه محلی اجتماع‌محور بدون مشارکت آگاهانه و توانمند شهروندان محقق نمی‌شود، و از سوی دیگر، مشارکت پایدار بدون آموزش هدفمند، بومی و ساختارمند امکان‌پذیر نیست. تعاون به‌عنوان نهادی کلیدی در این میان، نیازمند برنامه‌های آموزشی است که همزمان به دانش تخصصی، مهارت‌های مشارکتی، توانمندسازی

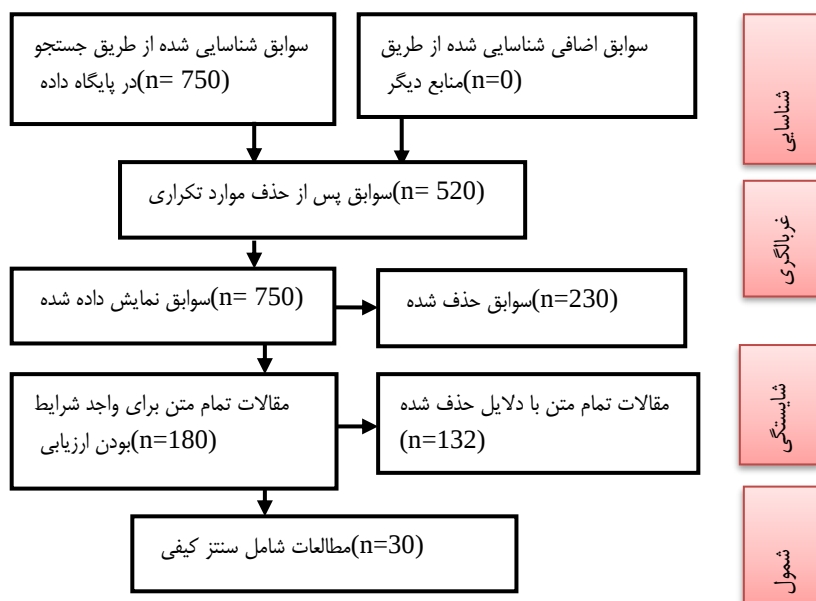
روانی-اجتماعی و الزامات حکمرانی محلی توجه کنند (39, 40). فقدان چنین برنامه درسی منسجمی، یکی از شکاف‌های اساسی در سیاست‌گذاری و عمل توسعه محلی به‌شمار می‌رود. بر این اساس، پژوهش حاضر با هدف شناسایی عناصر و مؤلفه‌های برنامه‌های درسی آموزش تعاون به بزرگسالان با رویکرد توسعه محلی اجتماع‌محور انجام شده است.

روش پژوهش

برای پاسخ به سؤال پژوهش، از روش مرور نظام‌مند استفاده شد. این روش شامل جستجوی ساختاریافته منابع، انجام فرایند غربالگری، استخراج داده‌ها و تلفیق نتایج است و از طریق بررسی نظام‌مند ادبیات و اسناد موجود، ابعاد و شاخص‌ها با بهره‌گیری از تحلیل محتوایی شناسایی می‌گردند. جامعه آماری پژوهش شامل تمامی منابع علمی معتبر مرتبط با علم برنامه درسی آموزش تعاون به بزرگسالان و توسعه محلی اجتماع‌محور است که در ۱۰ سال گذشته در پایگاه‌های داده معتبر منتشر شده‌اند. این پایگاه‌ها شامل Education British, Premier Search Academic including) databases research host EBSCO Science of Web and, Scopus, (Premier TOC, ERIC, Index بودند. برای انتخاب این منابع، از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده گردید. مرتبط بودن عنوان و چکیده پژوهش با موضوع برنامه درسی آموزش تعاون و توسعه محلی، انتشار مقاله در مجلات یا کنفرانس‌های معتبر، دسترسی به متن کامل مقاله، انتشار مقاله در بازه زمانی مشخص‌شده (۱۰ سال گذشته) و استفاده از روش‌های علمی معتبر در تحلیل داده‌ها از ملاک‌های ورود بودند. در مقابل، منابعی که صرفاً به موضوعات کلی برنامه درسی آموزش تعاون پرداخته یا فاقد تحلیل دقیق در حوزه توسعه محلی اجتماع‌محور بودند، از پژوهش خارج شدند.

مراحل پژوهش به ترتیب زیر انجام شد:

۱. بررسی ۵ درصد از مقالات توسط دو محقق و محاسبه ضریب توافق بر اساس معیارهای اشتراک و افتراق.
 ۲. جستجوی مقالات و حذف موارد نامرتب با توجه به عنوان و چکیده، بر اساس معیارهای اشتراک و افتراق.
 ۳. حذف مقالات نامرتب پس از مطالعه کامل متن بر اساس همان معیارها.
- معیارهای اشتراک و افتراق شامل مقالات علمی داوری شده به زبان انگلیسی بود که در مجلات معتبر چاپ شده‌اند. این پژوهش محدود به بازه زمانی خاصی نبود و تمام مقالات مرتبط تا زمان جستجو را در بر گرفت. در مرحله اولیه بررسی، از میان ۵۲۰ مقاله، تعداد ۲۵۳ مقاله پس از اعمال ملاک‌های خروج باقی ماند. سپس با غربالگری بر اساس چکیده و متن کامل، تعداد نهایی به ۳۰ مقاله تقلیل یافت.

شکل ۱. نمودار جریان مطالعات موجود در مرور

در جدول ۱ خلاصه مقالات منتخب ارائه شده است.

جدول ۱. خلاصه مقالات و منابع مرتبط با برنامه‌های درسی آموزش تعاون به بزرگسالان با رویکرد توسعه محلی

اجتماع محور

ردیف	نویسنده/سال	عنوان منبع	روش پژوهش	جامعه آماری	ابزار
۱	شوری و همکاران (۱۴۰۴)	بررسی تاثیر آموزش همکاری و مشارکت گروهی در رشد مهارت‌های اجتماعی دانش آموزان	ترکیبی (ابعاد نظری از طریق مطالعه اسناد و مبنای نظری + روش توصیفی-پیمایشی برای اعتبارسنجی).	متخصصان برنامه‌ریزی درسی و کارشناسان آموزش وزارت تعاون.	پرسشنامه طراحی شده برای اعتبارسنجی اجزای برنامه درسی
۲	تقوی‌زاده گلپایگانی (۱۴۰۲) (۲)	تحلیل تأثیر آموزش‌های مبتنی بر همکاری بر توسعه تعاملات فرهنگی در محیط‌های چندفرهنگی	مروری (تحلیل ادبیات پژوهشی و مطالعات موردی).	پژوهش‌های پیشین و مطالعات موردی در حوزه آموزش‌های مبتنی بر همکاری و یادگیری مشارکتی.	مرور اسناد و منابع علمی (تحلیل محتوای مطالعات موجود).
۳	صبوری و ایران نژاد (۱۴۰۲)	بررسی نقش مشارکت مردمی در برنامه‌ریزی منطقه‌ای (استان آذربایجان شرقی)	توصیفی-تحلیلی (کتابخانه‌ای)	منابع و متون مرتبط با مشارکت مردمی و برنامه‌ریزی منطقه‌ای	مرور و تحلیل کتابخانه‌ای متون و منابع پژوهشی
۴	کریمی و صالحی (۱۴۰۲)	نقش برنامه ریزی مشارکتی بر توسعه جوامع محلی	توصیفی - تحلیلی (مبتنی بر مطالعه اسنادی و نظریه‌ها و منابع موجود)	متون، نظریه‌ها و منابع علمی مرتبط با برنامه‌ریزی مشارکتی و توسعه محلی	مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی
۵	منوچهری و همکاران (۱۴۰۰)	تدوین راهبردهای توانمندسازی جوامع محلی در توسعه پایدار نواحی روستایی (مورد مطالعه: دهستان بازان شهرستان جواهرود)	توصیفی-تحلیلی	روستاهای دهستان بازان	پرسشنامه
۶	شیخی و همکاران (۱۴۰۰)	توسعه محلی و رویکرد تسهیلگری اجتماع محور (محل جعفرآباد)	کیفی- مطالعه موردی	دست اندرکاران و فعالیت‌های دفتر تسهیلگری	مشاهده و فعالیت‌ها، بررسی اسناد و گزارش‌های دفتر

۷	قادری و شرف خانی (۱۳۹۹)	توسعه مبتنی بر اجتماع محلی (محلهمحور) از ایده تا عمل مورد مطالعه: توسعه مبتنی بر اجتماع محلی در شهر تهران	ترکیبی (کمی و کیفی)	محلات شهر تهران (با تمرکز بر ساختارها و بافت‌های محلی)	محلّه جعفرآباد و جامعه محلی آن منطقه	تسهیلگری، مصاحبه‌های عمیق با ذی‌نفعان محلی.
۸	مرادزاده، قاسمی و سالارزهی (۱۳۹۸)	توانمندسازی اجتماع‌محور با رویکرد ظرفیت‌سازی در مناطق روستایی سیستان و بلوچستان: یک مدل داده بنیاد	روش کیفی و مبتنی بر نظریه داده‌بنیاد	متخصصین و خبرگان این حوزه (شامل مسئولان سازمانی، اساتید دانشگاهی و تسهیلگران اجتماعی)	مصاحبه نیمه ساختاریافته	
۹	صفی صمغ آبادی (۱۳۹۷)	رویکرد مشارکتی در برنامه‌ریزی منطقه‌ای	توصیفی-تحلیلی	منابع، نظریه‌ها و مطالعات حوزه برنامه‌ریزی مشارکتی	تحلیل اسنادی (مرور متون و نظریه‌ها)	
۱۰	موسوی و همکاران (۱۳۹۷)	تحلیل عوامل مرتبط با توسعه مشارکتی از منظر ظرفیت‌های محلی توسعه در استان ایلام	کمی، از نوع توصیفی - تحلیلی	کل جمعیت بالای ۱۵ سال استان ایلام (۴۳۲،۵۲۸ نفر)	پرسشنامه	
۱۱	خلیل پور (۱۳۹۶)	بررسی نقش مشارکت مردم در ابعاد اجتماعی توسعه پایدار	توصیفی - تحلیلی	شاخص‌ها و منابع نظری مرتبط با توسعه پایدار و مشارکت اجتماعی شهروندان	جمع‌آوری و تحلیل شاخص‌های مختلف توسعه پایدار با تمرکز بر ابعاد اجتماعی	
۱۲	قزوینه و همکاران (۱۳۹۶)	مدل سازی مشارکت مردمی مناطق حاشیه نشین در برنامه ریزی های توسعه شهری	کیفی-موردی	زنان ساکن در محلّه جعفرآباد کرمانشاه	مصاحبه عمیق	
۱۳	ابراهیم پور و همکاران (۱۳۹۵)	توسعه محلی (مشارکت، توانمند سازی، سرمایه اجتماعی)	توصیفی-تحلیلی با استفاده از مطالعات اسنادی (مرور نظریه‌ها و دیدگاه‌ها)	متون، نظریه‌ها و منابع علمی مرتبط با توسعه محلی	منابع کتابخانه‌ای و اسناد علمی مرتبط با توسعه محلی، مشارکت و سرمایه اجتماعی.	
۱۴	موحد و عبادی (۱۳۹۴)	نقش مشارکت مردمی در توسعه محله‌ای (مطالعه موردی: محله داوودیه- منطقه ۳ تهران)	تحلیلی-اکتشافی (ترکیبی از کتابخانه‌ای و میدانی)	شهروندان محله داوودیه، منطقه ۳ تهران	پرسشنامه، اطلاعات کتابخانه‌ای	
۱۵	شماعی (۱۳۹۴)	راهبردهای توسعه محله‌ای با رویکرد مشارکتی از طریق دفاتر تسهیلگری (مورد مطالعه: بافت فرسوده محله جمهوری شهر تهران)	توصیفی-تحلیلی با استفاده از مدل‌های SWOT و GOSP.	بافت فرسوده محله جمهوری شهر تهران.	ترکیبی از مطالعات کتابخانه‌ای و روش میدانی (گردآوری داده‌ها از محله و دفاتر تسهیلگری).	
۱۶	رضازاده و همکاران (۱۳۹۱)	توسعه اجتماع محلی با بهره گیری از ظرفیت های مشارکتی در رویکرد دارایی مبنا (مطالعه موردی: محله امامزاده حسن، منطقه ۱۷ تهران)	توصیفی-پیمایشی	ساکنان محله امامزاده حسن (منطقه ۱۷ تهران)	پرسشنامه	
۱۷	رحمانی و همکاران (۱۳۸۹)	طراحی و اعتبار بخشی برنامه درسی مبنی بر پرورش روحیه تعاون در دوره متوسطه	توصیفی-پیمایشی	متخصصان برنامه‌ریزی درسی و کارشناسان آموزش تعاون.	پرسشنامه	
۱۸	رینی و همکاران ^۱ (۲۰۲۰) (۵)	توسعه محلی و مدارس	مطالعه موردی چندگانه و تحلیل تطبیقی، با گردآوری نمونه‌هایی از همکاری‌های مدرسه-جامعه در مناطق مختلف ایالات متحده.	مدارس محلی، سازمان‌های توسعه اجتماع‌محور، و جوامع شهری و نیمه‌شهری در مناطق کم‌درآمد.	بررسی اسنادی، تحلیل کیفی مصاحبه‌ها و گزارش‌های محلی درباره	

¹ Rini et al

مشارکت مدارس در پروژه‌های توسعه اجتماع.					
۱۹	عصمت آرا و همکاران (۲۰۲۴)	ارتقای مشارکت جامعه در پروژه‌های توسعه محلی: زمینه‌ی بنگلادش	مطالعه میدانی کیفی با رویکرد تحلیل تماتیک	۵۴ نفر شامل رؤسای شوراهای محلی، اعضا، دبیران، اعضای کمیته و ذی‌نفعان محلی	مصاحبه، گروه‌های متمرکز (FGD) و تحلیل اسناد (برنامه، گزارش ارزیابی و گزارش پیشرفت)
۲۰	آرا و همکاران ^۱ (۲۰۲۲) (۴)	ارتقای مشارکت جامعه در پروژه‌های توسعه محلی: زمینه‌ی بنگلادش	کیفی (میدانی)	ناحیه‌ی سونام‌گنج، یکی از مناطق آسیب‌پذیر بنگلادش	مصاحبه‌ی میدانی
۲۱	ادواردز- فاپوهوندا ^۲ (۲۰۲۲) (۴)	برنامه‌های آموزش بزرگسالان برای توانمندسازی اجتماعی در مناطق شهری	توصیفی-تحلیلی	بزرگسالان ساکن در مناطق شهری	مطالعه اسنادی و مرور برنامه‌های آموزشی
۲۲	تت (۲۰۲۳)	یادگیری بزرگسالان جامعه‌محور: یک مطالعه موردی اسکاتلندی در زمان کووید-۱۹	مطالعه موردی	ارائه دهندگان خدمات یادگیری بزرگسالان جامعه‌محور (CBAL) در اسکاتلند	(اطلاعاتی در دسترس نیست)
۲۳	تت ^۳ (۲۰۲۳)	یادگیری بزرگسالان مبتنی بر جامعه: مطالعه موردی اسکاتلند در دوران کووید-۱۹	مطالعه موردی کیفی در اسکاتلند با تمرکز بر تجارب و دیدگاه‌های مربیان و مشارکت‌کنندگان در برنامه‌های CBAL.	مربیان و یادگیرندگان برنامه‌های یادگیری بزرگسالان مبتنی بر جامعه در مناطق مختلف اسکاتلند.	مصاحبه‌های کیفی، تحلیل محتوای اسنادی و مشاهده میدانی فعالیت‌های CBAL در دوران کووید-۱۹.
۲۴	بلت و همکاران (۲۰۲۲)	مراکز یادگیری جامعه برای یادگیری و آموزش بزرگسالان (ALE): توسعه در جوامع و توسط جوامع	مرور ادبیات و مطالعات موردی (با تمرکز بر آسیا-اقیانوسیه و آفریقا)	مراکز یادگیری جامعه (CLGS) و مؤسسات مشابه در سطح جهانی	مرور مقالات، مطالعات و تجربیات اخیر
۲۵	هریوناک و همکاران ^۴ (۲۰۲۲) (۱)	طراحی مشارکت در برنامه‌ریزی توسعه محلی: از بررسی ادبیات تا چارچوب تطبیقی برای عمل	مروری - اکتشافی	پژوهش‌های پیشین و نمونه‌های بین‌المللی در حوزه برنامه‌ریزی مشارکتی محلی	مرور و تحلیل نظام‌مند متون و مطالعات موردی جهانی
۲۶	وردو (۲۰۱۹)	برنامه‌ریزی آموزش جامعه برای ارتقای توسعه جامعه در قرن ۲۱ در نیجریه	مطالعه نظری و تحلیلی	بررسی اسناد، تجربه‌های عملی و تحلیل علمی مدل‌ها	مرور اسناد، مدل‌های برنامه‌ریزی آموزش جامعه، تحلیل کیفی داده‌ها و ترکیب تجربیات عملی
۲۷	شاوپن‌لنر- کلوپبر ^۵ (۲۰۱۷)	مشارکت‌های بلندمدت برای توسعه محلی	مطالعه نظری - تحلیلی (مروری انتقادی) مبتنی بر مرور چارچوب‌های مفهومی پیشین، به‌ویژه نظریه نردبان مشارکت شری آرنستاین و اصول طراحی النور اوستروم در مدیریت منابع مشترک.	تحلیل نظری در حوزه مدیریت شهری و توسعه محلی، با ارجاع به نمونه‌ها و تجربیات بین‌المللی در زمینه همکاری دولت و شهروندان.	تحلیل مفهومی و تطبیقی نظریه‌های مشارکت و همکاری اجتماعی در مدیریت توسعه محلی.

1. Ara et al

2. Edwards-Fapohunda

3. Tett

4. Hrivnák et al

5. Schauppenlehner-Kloyber

۲۸	عامر ^۱ (۲۰۱۷)	مشارکت جامعه در نواحی خودتوسعه یافته و پروژه های توسعه شهری	توصیفی-تحلیلی	مصر، با تمرکز بر پروژه های شهری خودتوسعه یافته و بازآفرینی	بررسی مقایسه ای-تحلیل محتوای متون، نقشه ها و گزارش های شهری	توصیفی-
۲۹	داروین ^۲ (۲۰۱۶)	چگونه مشارکت، توسعه محلی را شکل می دهد	کیفی - تحلیل نظری و اسنادی	شهروندان محلی و نهادهای حکمرانی محلی اندونزی	تحلیل متون، مقررات و سیاست های محلی	
۳۰	بوکس و بوترا ^۳ (۲۰۱۵)	یادگیری مشارکتی و توسعه مهارت های اجتماعی	مرور و تحلیل مطالعات تجربی انجام شده در قالب برنامه پژوهشی درباره یادگیری مشارکتی؛ شامل نتایج پژوهش های میدانی در مدارس ابتدایی و دانشگاه ها	دانش آموزان مدارس ابتدایی و دانشجویان دانشگاه در محیط های آموزشی که فعالیت های یادگیری گروهی دارند.	مرور یافته های پژوهشی، تحلیل رفتارهای گروهی، مشاهدات آموزشی و نتایج مداخلات آموزشی کوتاه مدت	

برای اطمینان از اعتبار کدگذاری در مرحله غربالگری، ۱۰ درصد از مقالات (۳ مقاله) به صورت تصادفی در نرم افزار اکسل انتخاب و به طور مستقل توسط دو پژوهشگر کدگذاری شدند. ضریب کاپای کوهن برای سنجش میزان توافق میان کدگذاران برابر با ۰.۸۶ به دست آمد که طبق معیار لندیس و کوخ (۱۹۷۷) نشان دهنده توافق بالا بود. پس از رفع اختلاف ها، توافق نهایی درباره معیارهای شمول و حذف حاصل شد و مقالات باقیمانده به طور مساوی میان کدگذاران تقسیم گردید. در مرحله نهایی کدگذاری و استخراج داده ها از ۳۰ مقاله منتخب نیز همین روش دنبال شد. میزان توافق میان کدگذاران برای ۱۰ درصد از این مقالات با استفاده از ضریب همبستگی درون رده ای (ICC) سنجیده شد که مقدار رضایت بخش ۰.۸۱ به دست آمد. در نتیجه، تمامی ۳۰ مقاله وارد فرآیند تحلیل شدند. فرآیند تحلیل داده ها با نرم افزار MAXQDA ۲۰۲۰ انجام گرفت و مقالات انتخابی بر اساس معیارهایی چون سال انتشار، روش پژوهش، کیفیت مطالعات، میزان ارتباط با موضوع و راهبردهای جستجو در پایگاه های داده، شامل منابع داخلی و خارجی، مورد بررسی قرار گرفتند.

یافته ها

برای پاسخ به پرسش پژوهش، از روش تحلیل مضمون به صورت مرحله ای استفاده شد که شامل سه گام اصلی بود. در گام نخست، داده ها با دقت بررسی و کدگذاری باز صورت گرفت و مفاهیم اولیه به عنوان کدهای پایه استخراج شدند. سپس این کدها بر اساس شباهت ها و ارتباط های مفهومی، در گروه هایی هم معنا سازمان دهی شدند. در گام دوم، کدهای مشابه در قالب مضامین پایه ترکیب و این مضامین با تحلیل عمیق تر به دسته های گسترده تری با عنوان مضامین محوری یا سازمان دهنده تبدیل شدند که چارچوب اصلی تحلیل را شکل دادند. در مرحله سوم، مضامین محوری در قالب مضامین فراگیر قرار گرفتند تا نمایانگر مفاهیم کلیدی و پاسخ

¹.Amer

².Darwin

³.Buchs & Butera

کلی پژوهش باشند. در طول فرآیند، بازبینی و اصلاح مداوم انجام شد تا دقت در دسته‌بندی و بازنمایی مفاهیم تضمین شود. در مجموع، ۱۰۶ کد مفهومی در ۱۳ مؤلفه و ۶ بعد کلی سازمان‌دهی شدند که نتایج آن در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. ابعاد، مؤلفه‌ها و نشانگرهای برنامه درسی آموزش تعاون به بزرگسالان با رویکرد توسعه محلی اجتماع محور

ابعاد	مؤلفه‌ها	نشانگرها
مبانی فلسفی و اعتبارسنجی برنامه درسی	جهت‌گیری توسعه‌ای و فرهنگی	تمرکز بر نیازهای بومی و پتانسیل‌های محلی (مثل کشت زعفران). ترویج فرهنگ همکاری و اعتماد اجتماعی به جای رقابت فردی. انطباق با اصول یادگیری بزرگسالان (تجربه‌محور و عملیاتی). توجه به عدالت توزیعی و رفع نابرابری‌های جنسیتی و طبقاتی. مدل‌سازی موفقیت‌های تعاونی‌های بومی کوچک. چارچوب نظری مبتنی بر سرمایه اجتماعی.
ساختار و الزامات طراحی		روایی محتوایی توسط متخصصان تعاون و توسعه محلی. قابلیت انعطاف برای سازگاری با تغییرات محیطی (مانند بحران‌ها). سنجش همسویی اهداف آموزشی با چشم‌انداز محلی. ۲-۴-۱ فرآیند بازنگری و اصلاح مستمر محتوا پس از اجرا. تعریف دقیق نقش تسهیل‌گران محلی (نه مربیان بیرونی). استفاده از ارزیابی‌های تأثیر به جای صرفاً آزمون دانش.
محتوا و دانش تخصصی تعاون	مهارت‌های تشکیل و اداره تعاونی	آموزش قوانین و مقررات ثبت و انحلال تعاونی‌ها. آموزش مدیریت مالی، حسابداری تعاونی و تأمین مالی خرد. مهارت‌های تدوین طرح توجیهی اقتصادی (مانند تعاونی بسته‌بندی). آموزش ساختار دموکراتیک تصمیم‌گیری و انتخاب هیئت مدیره. فنون مذاکره، حل اختلاف و تعارض در محیط کاری تعاونی. دانش مدیریت ریسک و بیمه در تعاونی‌های کوچک.
دانش کارآفرینی و زنجیره ارزش		شناسایی و تحلیل زنجیره ارزش محصولات محلی (از تولید تا بازار). آموزش مهارت‌های بازاریابی نوین و دیجیتال محصولات. اصول و فنون ایجاد ارزش افزوده برای محصولات خام. آموزش اصول توسعه کسب‌وکارهای سبز و پایدار. دانش مدیریت و استفاده از پتانسیل‌های گردشگری مذهبی و محلی. ارتقاء سواد دیجیتال برای مدیریت کسب‌وکار.
رویکردهای اجتماع‌محور	یادگیری مشارکتی و اقدام‌محور	طراحی پروژه‌های عملی مبتنی بر حل مشکلات واقعی محله. استفاده از فضاهای محلی (مانند کارگاه‌های بلوک‌زنی) به عنوان محیط یادگیری. گروه‌های یادگیری هم‌تا و تبادل تجربه بین بزرگسالان. استفاده از شبیه‌سازی و ایفای نقش برای تمرین دموکراسی در تعاونی. مربیگری توسط تعاونی‌ها یا کارآفرینان موفق محلی. استفاده از روایت‌پردازی محلی برای انتقال دانش‌های بومی.
تسهیل‌گری دموکراتیک		مهارت‌های تسهیل‌گری برای رهبران و فعالان محلی (نه آموزش معلم محور). ایجاد گفتگوی سازنده میان اهالی و نهادهای حکمرانی محلی. تشویق به نقد سازنده و بیان خواسته‌ها به صورت شفاف. آموزش مهارت‌های ارتباطی فعال و مذاکره برای جلب حمایت. استفاده از تکنیک‌های ایجاد اجماع در گروه‌های متضاد. فراهم کردن بستر برای مشارکت فعال زنان و گروه‌های حاشیه‌ای.
زیرساخت و حکمرانی مشارکتی	تمرکززدایی ساختاری و شفافیت	انتقال اختیارات تصمیم‌گیری از نهادهای بالا به شوراهای محلی. شفاف‌سازی فرآیندهای اداری محلی (مبارزه با فساد و تبعیض). تشکیل کمیته‌های نظارتی بر اجرای برنامه‌ها با حضور نمایندگان تعاونی‌ها.

تضمین استقلال مالی نسبی نهادهای محلی. حذف نفوذ افراد بیرونی و روابط خویشاوندی در تصمیم‌گیری‌ها. ایجاد سازوکارهای گزارش‌دهی مردمی تخلفات اداری.		
هماهنگی و شبکه‌سازی نهادی	ایجاد تفاهم‌نامه رسمی بین نهادهای دولتی (تعاون) و شوراهای محلی. تسهیل دسترسی تعاونی‌ها به منابع مالی و اعتباری دولتی. ایجاد شبکه حمایتی فنی و حقوقی برای تعاونی‌های نوپا. آموزش مهارت‌های لابی‌گری و تعامل با نهادهای فرامحلی. اشتراک‌گذاری مستندات آموزشی و تجربه‌های موفق ایجاد پایگاه داده از پتانسیل‌های توسعه‌ای محله.	
ظرفیت‌سازی	توانمندسازی روانی و اجتماعی	افزایش حس مالکیت و تعلق به محله در میان ساکنان. تقویت تاب‌آوری دیجیتال و روانی در مواجهه با مشکلات. کاهش بی‌تفاوتی و افزایش امید به تغییر مثبت در جامعه. مدیریت اختلافات درونی جامعه محلی قبل از تشکیل تعاونی. ارتقاء سواد سلامت روان و مهارت‌های مقابله‌ای. تشویق و تقویت نوآوری‌های اجتماعی و کسب‌وکارهای خلاقانه.
توانمندسازی دموکراتیک و رهبری	شناسایی و آموزش کادرهای مدیریتی جدید (ظرفیت‌سازی رهبران محلی). جایگزینی مدیریت متمرکز بالا به پایین با رهبری مشارکتی. ایجاد فرآیندهای شفاف و دموکراتیک برای انتخابات محلی. آموزش نحوه مشارکت در قانون‌گذاری و بودجه‌بندی محلی. نهادینه‌سازی اصول پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری در رهبران. تشکیل گروه‌های ذی‌نفعان برای مدیریت پتانسیل‌های خاص (مانند باغات).	
پیامدها و نتایج توسعه	پیامدهای اقتصادی و معیشتی	کاهش نرخ بیکاری و افزایش فرصت‌های شغلی پایدار. افزایش درآمد سرانه و کیفیت زندگی افراد محروم. ایجاد تنوع در منابع درآمدی محله برای تاب‌آوری اقتصادی. افزایش سرمایه‌گذاری مجدد سود تعاونی‌ها در زیرساخت‌های محلی. توزیع عادلانه‌تر منافع حاصل از توسعه محلی. افزایش تولید محصولات بومی با ارزش افزوده بالا.
پیامدهای اجتماعی و فرهنگی	افزایش مشارکت شهروندان در اداره امور محله (پاسخ به چالش نفوذ). بهبود شاخص‌های اعتماد اجتماعی و همبستگی درونی. نهادینه‌سازی فرهنگ کار تیمی و تعاون در نسل‌های جدید. کاهش مهاجرت نخبگان و جوانان از جامعه محلی. افزایش رضایت اجتماعی و حس تعلق به فضای محله. نهادینه‌سازی فرآیندهای برنامه‌ریزی مشارکتی.	
پیامدهای زیست‌محیطی و پایداری	تعهد تعاونی‌ها به حفظ و احیای منابع طبیعی محلی. ترویج الگوهای مصرف و تولید پایدار. کاهش آلودگی‌های زیست‌محیطی ناشی از تولید. افزایش دانش جامعه محلی نسبت به خطرات زیست‌محیطی. ایجاد تعاونی‌های مدیریت پسماند و انرژی‌های تجدیدپذیر. اجرای طرح‌های توسعه محلی بر اساس اصول پایداری.	

نتایج تحلیل مضمون، ساختار سه‌گانه‌ای از عناصر مورد توجه در طراحی و اعتبارسنجی برنامه‌های درسی آموزش تعاون به بزرگسالان با رویکرد توسعه محلی اجتماع‌محور را مشخص نمود. این ساختار از ۶ بُعد (مضامین فراگیر)، ۱۸ مؤلفه (مضامین محوری/سازمان‌دهنده) و ۱۰۸ نشانگر (کدهای پایه) تشکیل شده است.

۱. مبانی فلسفی و اعتبارسنجی برنامه درسی

این بُعد با ۲ مؤلفه محوری، به زیرساخت‌های فکری و ساختاری برنامه درسی می‌پردازد. جهت‌گیری توسعه‌ای و فرهنگی: بر لزوم انطباق آموزش با نیازهای بومی، ترویج فرهنگ همکاری و اصول یادگیری بزرگسالان تأکید دارد.

ساختار و الزامات طراحی: شامل عواملی چون روایی محتوایی توسط متخصصان، قابلیت انعطاف، و استفاده از ارزیابی‌های تأثیر به جای ارزیابی صرف دانش است.

۲. محتوا و دانش تخصصی تعاون

این بُعد با ۲ مؤلفه، دانش و مهارت‌های مورد نیاز بزرگسالان برای ایجاد و مدیریت تعاونی‌های اجتماع‌محور را تعیین می‌کند. مهارت‌های تشکیل و اداره تعاونی: شامل آموزش‌های تخصصی مانند قوانین و مقررات ثبت تعاونی‌ها، مدیریت مالی تعاونی، تدوین طرح توجیهی اقتصادی و حل اختلاف و تعارض در تعاونی است.

دانش کارآفرینی و زنجیره ارزش: بر شناسایی و تحلیل زنجیره ارزش محصولات محلی، مهارت‌های بازاریابی نوین، و اصول ایجاد ارزش‌افزوده برای محصولات تأکید دارد.

۳. رویکردهای یادگیری اجتماع‌محور

این بُعد با ۲ مؤلفه، روش‌های اجرایی برنامه درسی را که بر مشارکت و عمل‌گرایی تأکید دارد، مشخص می‌سازد. یادگیری مشارکتی و اقدام‌محور: بر طراحی پروژه‌های عملی، استفاده از فضاهای محلی به‌عنوان محیط یادگیری و گروه‌های یادگیری هم‌تا تأکید دارد.

تسهیل‌گری دموکراتیک: شامل مهارت‌هایی برای رهبران و فعالان محلی در جهت ایجاد گفتگوی سازنده، تشویق به نقد و ایجاد اجماع میان گروه‌های مختلف است.

۴. زیرساخت و حکمرانی مشارکتی

این بُعد با ۲ مؤلفه، به ضرورت اصلاح ساختار مدیریتی محلی برای حمایت از تعاونی‌ها اشاره دارد. تمرکززدایی ساختاری و شفافیت: بر انتقال اختیارات تصمیم‌گیری به نهادهای محلی، شفاف‌سازی فرآیندهای اداری و ایجاد کمیته‌های نظارتی مردمی تأکید می‌کند.

هم‌هنگی و شبکه‌سازی نهادی: شامل ایجاد تفاهم‌نامه‌های رسمی بین نهادهای دولتی و محلی، تسهیل دسترسی تعاونی‌ها به منابع مالی و ایجاد شبکه حمایتی فنی و حقوقی است.

۵. ظرفیت‌سازی (پدیده محوری)

این بُعد با ۲ مؤلفه، به عنوان پدیده محوری در مدل، بر توانمندسازی درونی جامعه برای پذیرش و اجرای تعاون اجتماع محور تمرکز دارد.

توانمندسازی روانی و اجتماعی: بر افزایش حس مالکیت و تعلق به محله، تقویت تاب‌آوری روانی و کاهش بی‌تفاوتی اجتماعی تأکید می‌کند.

توانمندسازی دموکراتیک و رهبری: شامل شناسایی و آموزش کادرهای مدیریتی جدید، جایگزینی مدیریت بالا به پایین با رهبری مشارکتی و نهادینه‌سازی اصول پاسخگویی است.

۶. پیامدها و نتایج توسعه پایدار

این بُعد با ۳ مؤلفه، اثرات نهایی برنامه درسی موفق بر ابعاد سه‌گانه توسعه پایدار را نشان می‌دهد.

پیامدهای اقتصادی و معیشتی: شامل کاهش نرخ بیکاری، افزایش درآمد سرانه و توزیع عادلانه‌تر منافع اقتصادی حاصل از تعاونی‌ها است.

پیامدهای اجتماعی و فرهنگی: بر افزایش مشارکت شهروندان، بهبود شاخص‌های اعتماد اجتماعی، و نهادینه‌سازی فرهنگ کار تیمی در جامعه تأکید دارد.

پیامدهای زیست‌محیطی و پایداری: لزوم تعهد تعاونی‌ها به حفظ منابع طبیعی، ترویج الگوهای تولید پایدار و مدیریت پسماند در سطح محلی را برجسته می‌کند.

این شش بعد در مجموع، چارچوبی جامع برای طراحی برنامه‌های درسی ارائه می‌دهند که از یک سو، بر انتقال دانش فنی تعاون تمرکز دارند و از سوی دیگر، اصلاح ساختارهای حکمرانی محلی و ظرفیت‌سازی روانی-اجتماعی را برای تحقق توسعه پایدار اجتماع محور ضروری می‌دانند.

شکل ۲. ابعاد و مؤلفه‌های برنامه درسی آموزش تعاون به بزرگسالان

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر شناسایی عناصر و مؤلفه‌های برنامه‌های درسی آموزش تعاون به بزرگسالان با رویکرد توسعه محلی اجتماع‌محور بود و نتایج حاصل از تحلیل مضمون نشان داد که این برنامه‌ها تنها در صورتی می‌توانند اثربخش و پایدار باشند که در قالب یک چارچوب چندبعدی و یکپارچه طراحی شوند. استخراج شش بُعد کلان شامل مبانی فلسفی و اعتبارسنجی برنامه درسی، محتوای تخصصی تعاون، رویکردهای یادگیری اجتماع‌محور، زیرساخت و حکمرانی مشارکتی، ظرفیت‌سازی به‌عنوان پدیده محوری، و پیامدهای توسعه پایدار، بیانگر آن است که آموزش تعاون برای بزرگسالان را نمی‌توان به‌مثابه یک مداخله آموزشی صرف تلقی کرد، بلکه باید آن را نوعی مداخله توسعه‌ای با پیامدهای اجتماعی، اقتصادی و نهادی دانست.

در بُعد نخست، یعنی مبانی فلسفی و اعتبارسنجی برنامه درسی، نتایج پژوهش نشان داد که جهت‌گیری توسعه‌ای و فرهنگی و نیز الزامات ساختاری طراحی برنامه، نقش بنیادین در موفقیت آموزش تعاون دارند. این یافته با دیدگاه‌هایی همسو است که تأکید

می‌کنند توسعه محلی زمانی محقق می‌شود که آموزش‌ها با نیازهای بومی، ارزش‌های فرهنگی و زیست‌جهان جامعه محلی انطباق داشته باشند (1, 2). پژوهش‌های داخلی نیز نشان داده‌اند که فقدان انطباق برنامه‌های آموزشی با زمینه‌های محلی، یکی از علل اصلی ناکامی مداخلات توسعه‌ای بوده است (36, 37). همچنین، تأکید این پژوهش بر اعتبارسنجی چندلایه برنامه درسی و استفاده از ارزیابی‌های تأثیر، با یافته‌های Hrivnák و همکاران هم‌راستا است که اعتبار و انعطاف‌پذیری برنامه‌ها را شرط مشارکت مؤثر ذی‌نفعان محلی می‌دانند (6).

در بُعد دوم، یعنی محتوای تخصصی تعاون، نتایج نشان داد که آموزش مهارت‌های تشکیل و اداره تعاونی و دانش کارآفرینی و زنجیره ارزش، هسته اصلی برنامه درسی آموزش تعاون به بزرگسالان را شکل می‌دهد. این یافته با ادبیات نظری تعاون که تعاونی‌ها را نهادهایی مبتنی بر دانش مدیریتی، تصمیم‌گیری دموکراتیک و توان اقتصادی می‌داند، همخوانی دارد (13, 14). مطالعات داخلی نشان داده‌اند که ضعف در مهارت‌های مدیریتی، مالی و بازاریابی، یکی از مهم‌ترین عوامل ناکارآمدی تعاونی‌ها در ایران است (17, 18). از این منظر، تأکید پژوهش حاضر بر محتوای کاربردی و مهارت‌محور، پاسخی مستقیم به این خلأ دانشی محسوب می‌شود و با یافته‌های پژوهش‌هایی همسو است که بر پیوند میان آموزش تعاون و توسعه اقتصادی محلی تأکید دارند (8, 15).

بُعد سوم، یعنی رویکردهای یادگیری اجتماع‌محور، یکی از یافته‌های کلیدی پژوهش است که نشان می‌دهد روش‌های یاددهی-یادگیری به‌اندازه محتوای آموزشی اهمیت دارند. نتایج پژوهش حاکی از آن است که یادگیری مشارکتی، اقدام‌محور و مبتنی بر پروژه‌های واقعی محلی، بیشترین ظرفیت را برای توانمندسازی بزرگسالان دارد. این یافته با اصول آموزش بزرگسالان که بر تجربه‌محوری، مسئله‌محوری و یادگیری در بستر واقعی تأکید می‌کند، همسو است (10, 11). همچنین، نقش تسهیل‌گری دموکراتیک که در نتایج پژوهش برجسته شد، با مطالعات Sheikhi و همکاران و Holliday و همکاران همخوانی دارد که تسهیل‌گری را عامل پیونددهنده میان آموزش، مشارکت و کنش جمعی می‌دانند (12, 40).

در بُعد چهارم، یعنی زیرساخت و حکمرانی مشارکتی، نتایج پژوهش نشان داد که بدون اصلاح ساختارهای نهادی و تمرکززدایی تصمیم‌گیری، آموزش تعاون به نتایج پایدار منجر نخواهد شد. این یافته با مطالعاتی همسو است که نشان می‌دهند تمرکزگرایی اداری و ضعف شفافیت، مانع اصلی مشارکت واقعی مردم در برنامه‌های توسعه محلی است (23, 24). همچنین، تأکید بر هماهنگی و شبکه‌سازی نهادی با یافته‌های پژوهش‌هایی مطابقت دارد که نقش شبکه‌های حمایتی، همکاری بین‌بخشی و پیوند نهادهای دولتی و محلی را در موفقیت تعاونی‌ها برجسته کرده‌اند (32, 33). از این منظر، آموزش تعاون باید همزمان با اصلاح بستر نهادی و حکمرانی محلی طراحی شود.

یافته محوری پژوهش حاضر، برجسته‌سازی ظرفیت‌سازی به‌عنوان پدیده مرکزی در مدل برنامه درسی است. نتایج نشان داد که توانمندسازی روانی-اجتماعی و توانمندسازی دموکراتیک و رهبری، پیش‌شرط مشارکت پایدار در تعاونی‌هاست. این یافته با پژوهش‌هایی همسو است که تأکید می‌کنند احساس تعلق مکانی، اعتماد اجتماعی و امید به تغییر، نقش تعیین‌کننده‌ای در کنشگری

جمعی دارند (7, 27). همچنین، نتایج پژوهش با مطالعات Moradzadeh و Manouchehri همخوانی دارد که ظرفیت‌سازی را هسته اصلی توسعه اجتماع‌محور می‌دانند (20, 39). این هم‌راستایی نشان می‌دهد که آموزش تعاون بدون توجه به ابعاد روانی و رهبری محلی، به انتقال صرف دانش محدود خواهد شد.

در نهایت، بعد پیامدهای توسعه پایدار نشان داد که برنامه‌های درسی آموزش تعاون، در صورت طراحی صحیح، می‌توانند پیامدهای اقتصادی، اجتماعی و حتی زیست‌محیطی قابل توجهی داشته باشند. این یافته با مطالعاتی همسو است که نقش تعاونی‌ها را در کاهش بیکاری، افزایش تاب‌آوری اقتصادی و تقویت سرمایه اجتماعی برجسته کرده‌اند (3, 4). همچنین، تأکید پژوهش بر پیامدهای اجتماعی و فرهنگی، با نتایج پژوهش‌هایی همخوان است که مشارکت اجتماعی را عامل ارتقای زیست‌پذیری و پایداری جوامع محلی می‌دانند (21, 25). بدین ترتیب، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که آموزش تعاون به بزرگسالان می‌تواند به‌عنوان اهرمی راهبردی برای تحقق توسعه محلی اجتماع‌محور ایفای نقش کند.

با وجود دستاوردهای نظری و کاربردی، پژوهش حاضر با چند محدودیت همراه بود. نخست، داده‌های پژوهش مبتنی بر مرور نظام‌مند منابع موجود بود و امکان بررسی تجربی اجرای برنامه‌های درسی در میدان عمل فراهم نشد. دوم، تمرکز بر منابع منتشرشده ممکن است موجب نادیده گرفتن برخی تجارب محلی غیرمستند یا دانش ضمنی کنشگران شود. سوم، تفاوت‌های فرهنگی و نهادی میان مناطق مختلف، تعمیم‌پذیری کامل مدل ارائه‌شده را با احتیاط همراه می‌سازد.

پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده به آزمون تجربی مدل ارائه‌شده در بافت‌های محلی مختلف بپردازند و با استفاده از روش‌های کمی یا آمیخته، روابط میان ابعاد شناسایی‌شده را بررسی کنند. همچنین، مطالعات تطبیقی بین‌استانی یا بین‌المللی می‌تواند به غنای نظری مدل کمک کند. انجام پژوهش‌های مداخله‌ای و ارزیابی پیامدهای بلندمدت برنامه‌های آموزش تعاون نیز از دیگر مسیرهای پیشنهادی برای تحقیقات آتی است.

برای عمل، پیشنهاد می‌شود نهادهای متولی آموزش تعاون، برنامه‌های درسی خود را بر اساس رویکرد اجتماع‌محور و نیازهای واقعی جوامع محلی بازطراحی کنند. استفاده از روش‌های یادگیری مشارکتی، تربیت تسهیل‌گران محلی و تقویت پیوند میان آموزش، حکمرانی محلی و ظرفیت‌سازی اجتماعی می‌تواند اثربخشی این برنامه‌ها را افزایش دهد. همچنین، سیاست‌گذاران باید آموزش تعاون را نه به‌عنوان یک فعالیت جانبی، بلکه به‌مثابه بخشی جدایی‌ناپذیر از راهبرد توسعه محلی در نظر بگیرند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازن و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

منابع

1. Midgley J. Social development; Theory and action: Elmi va Farhangi; 2018.
2. Matarrita-Cascante D, Lee JH, Nam JW. What elements should be present in any community development initiative? Distinguishing community development from local development. *Local Development & Society*. 2020;1:115. doi: 10.1080/26883597.2020.1829986.
3. Darwin MM. How Participation Shapes Local Development. *Populasi*. 2016;24(2):37-50. doi: 10.22146/jp.27229.
4. Amer N. Community participation in self-developed areas and development projects. 2017. doi: 10.2139/ssrn.3163303.
5. Pérez-Cosín J, Méndez-López Á. Participación social y desarrollo local. *Políticas y prácticas ciudadanas: Los presupuestos participativos*. TERRA: Revista de Desarrollo Local. 2022;10(80). doi: 10.7203/terra.10.23839.
6. Hrivnák M, Moritz P, Melichová K, Roháčiková O, Pospíšová L. Designing the Participation on Local Development Planning: From Literature Review to Adaptive Framework for Practice. *Societies*. 2021;11(1):19. doi: 10.3390/soc11010019.
7. Strzelecka M, Boley BB, Woosnam KK. Place attachment and empowerment: Do residents need to be attached to be empowered? *Annals of Tourism Research*. 2017;66:61-73. doi: 10.1016/j.annals.2017.06.002.
8. Sá E, Casais B, Silva J. Local development through rural entrepreneurship, from the Triple Helix perspective. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*. 2019. doi: 10.1108/IJEBr-03-2018-0172.
9. Edwards-Fapohunda MO. The Role of Adult Learning and Education in Community Development: A Case Study of New York. *IRE Journals*. 2024;8(1):437-50. doi: 10.35847/IRE1706084.
10. Tett L. Community-based adult learning: A Scottish case study in the time of COVID-19. *Adult Literacy Education*. 2023;5(1):21-34. doi: 10.35847/LTett.5.1.21.
11. Mielikäinen M. Towards blended learning: stakeholders' perspectives on a project-based integrated curriculum in ICT engineering education. *Industry and Higher Education*. 2021;36(1):74-85. doi: 10.1177/095042221994471.
12. Holliday RC, Phillips R, Akintobi TH. A community-based participatory approach to the development and implementation of an HIV health behavior intervention: Lessons learned in navigating research and practice systems from Project HAPPY. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2020;17(2):399. doi: 10.3390/ijerph17020399.
13. Gonzales V, Phillips R. *Cooperatives and Community Development*: Routledge; 2023.
14. Jacobs GM, Renandya WA. *Student-Centered Cooperative Learning: Linking Concepts in Education to Promote Student Learning (SpringerBriefs in Education)*: Springer; 2023.
15. Marín-González F, Senior-Naveda A, Castro ML, González AI, Chacín AJ. Knowledge Network for Sustainable Local Development. *Sustainability*. 2021. doi: 10.3390/su13031124.
16. Rini EFS, Salshabella DC, Siswanto P, Razak ZW, Junaidi F. Community development and schools. In: Warner ME, Reece J, Zhang X, editors. *Management of Cities and Regions*: Routledge; 2025.
17. Niazi M, Ganji M, Karkonan Nasr Abadi M. Explaining the attitude of Iranian people towards the cooperative sector and cooperative companies. *Social Welfare and Development Planning*. 2012;3(13):1-41. doi: 10.22054/qjsd.2013.826.

18. Asadpour A, Entezari A, Ahmadi Ahang K. Formal and informal social participation and its influencing factors (Case study: Amol County). *Applied Sociology (Research Journal of Humanities, University of Isfahan)*. 2018;29(3):67-85.
19. Azizi A. Analysis of factors affecting local community participation in tourism development programs (Case study: Robat Rural District - Khorramabad County): Payame Noor University of Lorestan Province, Payame Noor Khorramabad Center; 2019.
20. Moradzadeh A. Designing a community-based empowerment model with a capacity-building approach in rural areas of Sistan and Baluchestan Province: University of Sistan and Baluchestan; 2019.
21. Monirifar S, Esmaeili R, Haghighatian M, Imani Jajermi H. Sociological study of neighborhood-centricity and social participation. *Quarterly Journal of Iranian Social Sciences Studies*. 2017;14(3):92-109.
22. Mousavi SR, Vahida F, Haghighatian M. Analysis of factors related to participatory development from the perspective of local development capacities in Ilam Province. *Iranian Social Development Studies*. 2018;10(2):131-52. doi: 10.22055/qjsd.2018.13655.
23. Ghaderi S, Sharafkhani J. Community-based (neighborhood-oriented) development from idea to action: A case study of community-based development in Tehran. *Local Development (Rural-Urban)*. 2020;12(1):103-26. doi: 10.22059/jrd.2021.301759.668540.
24. Shamaei A. Local development strategies with a participatory approach through facilitation offices (Case study: Jomhouri neighborhood's worn-out fabric, Tehran). *Local Development (Rural-Urban)*. 2015;7(1):103-28. doi: 10.22059/jrd.2015.58437.
25. Khalilpour A. Investigating the role of public participation in the social dimensions of sustainable development. 2017.
26. Ghazvineh Z, Hamed B, Garavand S. Modeling public participation of marginalized areas in urban development planning. 2017.
27. Rezazadeh R, Mohammadi Aidghamishi F, Rafieian M. Local community development using participatory capacities in an asset-based approach (Case study: Emamzadeh Hassan neighborhood, District 17, Tehran). *Spatial Planning and Amayesh (Modares Human Sciences)*. 2012;16(2):37-55.
28. Safi Samghabadi M. Participatory approach in regional planning. 2018.
29. Karimi F, Salehi E. The role of participatory planning in local community development. 2023.
30. Rahmani S, Aliaskari M, Ghaedi Y. Designing and validating a curriculum based on fostering a spirit of cooperation in secondary school. *Cooperation and Agriculture (Cooperation)*. 2010;21(2):155-79.
31. Shouri N, Tajik Khavesh A, Fat'habadi T, Batebi M. Investigating the impact of collaborative and group participation training on students' social skills development. 2025.
32. Schauppenlehner-Kloyber E. Collaboration: Long-term partnerships for local development. In: Bobek V, editor. *Management of Cities and Regions: IntechOpen*; 2017.
33. Ara E, Seddikiy MA, Basit A, Khanam R. Enhancing community participation in local development projects: The Bangladesh context. *European Scientific Journal*. 2024;20(19):84. doi: 10.19044/esj.2024.v20n19p84.
34. Barimani F, Jalalian H, Riahi V, Mehralitabar M. Investigating the dimensions of effectiveness of community-based financial organizations on socio-economic development of rural areas. *Sociology of Social Institutions*. 2016;3(8):195-228. doi: 10.22080/ssi.2017.1426.
35. Ebrahimpour H, Nemati V, Badfar S. Local development (participation, empowerment, social capital). 2016.
36. Tajik Z, Pourmousavi SM, Sarvar R. An analysis of local development challenges based on sustainable economic regeneration. *Quarterly Journal of Sustainable City*. 2023;6(2):111-32.
37. Shafiei Sabet N, Karimi Marzi F. The role of rural social participation in rural environmental livability: A case study of the central district of Jiroft County. *Quarterly Journal of Economic Geography Research*. 2023;22:21-53.
38. Karami K. Providing a conceptual framework for future-based curriculum design. *Studies in Teacher Education Policy Making*. 2025;6(4):29-52.
39. Manouchehri F, Bahrami R, Parishan M, Ghaderi R. Formulating empowerment strategies for local communities in sustainable rural development (Case study: Bazan Rural District, Javanroud County). *Rural Researches*. 2021;12(3):502-19. doi: 10.22059/jrur.2021.319589.1626.
40. Sheikhi H, Bronak F, Zangishe'ei S. Local development and community-based facilitation approach (Jafarabad neighborhood). *Quarterly Journal of Future City Outlook*. 2021;2(1):61-75.